
חביבה ארץ ישראל שמכשרת גרים

אביעד בלולו

ישיבת ההסדר במעלות

פתיחה

ברצוני לעסוק ביחס התלמוד הירושלמי (אל מול התלמוד הבבלי) ביחס לנושא הגירות.

אומרת המשנה במסכת ביכורים (פרק א' משנה ד'):

”ד' אלו מביאין ולא קורין הגר מביא ואינו קורא שאין יכול לומר אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו ואם היתה אמו מישראל מביא וקורא וכשהוא מתפלל בינו לבין עצמו אומר אלהי אבות ישראל וכשהוא בבית הכנסת אומר אלהי אבותיכם ואם היתה אמו מישראל אומר אלהי אבותינו”

המשנה מפרטת רשימה של האנשים היכולים להביא את ביכוריהם למקדש אך לא יכולים לקרוא את הפסוקים (דברים, כ"ו, ג'-י') אותם מצווה התורה לומר עם הבאת הביכורים. הראשונים המופיעים ברשימה זו הם - הגרים.

לפי המשנה, הגרים לא יכולים לבצע מקרא ביכורים כיוון שהפסוק "אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו" שהוא חלק ממקרא הביכורים אינו נכון לגביהם - שכן שלושת האבות להם הובטחה הארץ אינם אבותיהם. כנ"ל לגבי תפילת שמונה עשרה - כיוון שהאמרה "אלקיננו ואלקי אבותינו" איננה נכונה לגביהם - הם לא אומרים נוסח זה אלא מתפללים בנוסח אלטרנטיבי - "אלקיננו ואלקי אבות ישראל".

הבבלי (מכות יט, א) פוסק ע"פ משנה זו תוך דיון בנושא אחר (האם מקרא ביכורים מעכב את הבאתם):

”אלא אמר רב אשי: כיון דאיכא בכורי הגר, דבעי למימר (דברים כ"ו) אשר נשבע ה' לאבותינו ולא מצי אמר, לא פסיקא ליה”

לעומת זאת, בירושלמי על המשנה בביכורים נפסק להפך:

”תני בשם רבי יהודה גר עצמו מביא וקורא מה טעם כי אב המון גוים נתתיך לשעבר היית אב לארם ועכשיו מיכן והילך אתה אב לכל הגוים רבי יהושע בן לוי אמר הלכה כר' יהודה אתא עובדא קומי דר' אבהו והורי כרבי יהודה”

אומר ר' יהודה - בגלל ששינוי שמו של אברהם לאברהם מבטא את הפיכתו מאב לאדם לאב המון גויים, יכול הגר לומר בפה מלא שהוא בנו של אברהם אבינו, ולפיכך יכול הוא לומר "אשר נשבע ה' לאבותינו". הירושלמי גם מביא מעשה רב שבו ר' אבהו הורה כר' יהודה.

הרמב"ם בהלכות ביכורים (פרק ד הלכה ג) פוסק ע"פ הירושלמי:

"הגר מביא וקורא שנאמר לאברהם אב המון גוים נתתיך הרי הוא אב כל העולם כולו שנכנסין תחת כנפי שכינה, ולאברהם היתה השבועה תחלה שיירשו בניו את הארץ"

כמו כן, בתשובתו לר' עובדיה גר צדק לגבי דין שינוי נוסח התפילה, הוא מרחיב על פסיקה זו:

שו"ת הרמב"ם סימן רצג:

שאלת על עסקי הברכות והתפלות בינך לבין עצמך או אם תתפלל בצבור היש לך לומר אלהינו ואלהי אבותינו ואשר קדשנו במצותיו וצונו ואשר הבדילנו ואשר בחר בנו ושהנחלת את אבותינו ושהוצאתנו מארץ מצרים ושעשה נסים לאבותינו וכל כיוצא באלה הענינים. יש לך לומר הכל כתקנם ואל תשנה דבר אלא כמו שיתפלל ויברך כל אזרח מישראל כך ראוי לך לברך ולהתפלל בין שהתפללת יחידי בין שהיית שליח צבור. ועיקר הדבר שאברהם אבינו הוא שלמד כל העם והשכילם והודיעם דת האמת וייחודו של הקדוש ברוך הוא ובעט בע"ז והפר עבודתה והכניס רבים תחת כנפי השכינה ולמדם והורם... לפיכך כל מי שיתגייר עד סוף כל הדורות וכל המיחד שמו של הקדוש ברוך הוא כמו שהוא כתוב בתורה תלמידו של אברהם אבינו ע"ה ובני ביתו הם כולם והוא החזיר אותם למוטב כשם שהחזיר את אנשי דורו בפיו ובלמודו כך החזיר כל העתידים להתגייר בצואתו שצוה את בניו ואת בני בניו אחריו. נמצא אברהם אבינו ע"ה הוא אב לזרעו הכשרים ההולכים בדרכיו ואב לתלמידיו וכל גר שיתגייר. לפיכך יש לך לאמר אלהינו ואלהי אבותינו שאברהם ע"ה הוא אביך... מאחר שנכנסת תחת כנפי השכינה ונלוית אליי אין כאן הפרש בינינו ובינך. וכל הנסים שנעשו כאלו לנו ולך נעשו. הרי

הוא אומר בישעיה (ישעי' נ"ו ג') ואל יאמר בן הנכר הנלוה אל ה'
לאמר הבדל הבדילני /יבדילני/ ה' מעל עמו וגו', אין שום הפרש
כלל בינינו ובינך לכל דבר...

לעומת זאת, התוספות (בבא בתרא פא א), מתאר כי רבינו תם פסק כמו
המשנה וכמו הבבלי:

"ומכח ההיא משנה לא היה מניח רבינו תם לגרים לברך ברכת
הזימון לפי שאינו יכול לומר שהנחלת לאבותינו ארץ טובה וקתני
נמי (שם) כשהוא מתפלל בינו לבין עצמו אומר אלהי אבות
ישראל וכשהוא מתפלל בבית הכנסת אומר אלהי אבותיכם ואם
היתה אמו מישראל אומר אלהי אבותינו"

ממה נובע ההבדל הגדול בין פסיקת הבבלי לפסיקת הירושלמי? יש
לציין, שאף בבבלי (ברכות י"ג א) מובאת הדרשה בנוגע לשינוי שמו של
אברהם והפיכתו מבא ארם לאב המון גויים, ובכל זאת נפסק שם שהגר
מביא ואינו קורא.

גרים - קשים כספחת?

נראה, שכדי לענות על שאלה זו עלינו לעיין תחילה ביחסם של כל אחד
מן התלמודים לנושא הגירות.

בתלמוד הבבלי ניתן למצוא מספר התבטאויות חריפות בנוגע לגרים:

א"ר חלבו: קשים גרים לישראל כספחת, דכתיב: (ישעיהו י"ד)
ונלוה הגר עליהם ונספחו על בית יעקב. (יבמות מזו, ב, קט ב;
נידה יג א)

א"ר יצחק, מאי דכתיב: (משלי י"א) רע ירוע כי ערב זר? רעה
אחר רעה תבא למקבלי גרים (יבמות קט, ב)

ת"ר: הגרים והמשחקין בתינוקות מעכבין את המשיח (נדה יג, ב)

אע"פ שרבים מן המפרשים מסבירים את המימרות הללו על צד החיוב,
מפשט הגמרא נראה כי הבבלי מציג גישה שלילית כלפי הגר. הראשנים
מביאים מספר הסברים לגישה זו:

שאוחזין מעשיהם הראשונים ולומדים ישראל מהם או סומכין עליהם באיסור והיתר. (רש"י מסכת יבמות דף מז עמוד ב)

דקשים גרים לישראל לפי שמתערבין בהם ואין שכינה שורה אלא על משפחות המיוחסות שבִּישׂרָאֵל (תוספות מסכת יבמות דף מז עמוד ב)

שׂרׁוּבֵן חׁוּזְרִין בְּשִׁבִּיל דְּבַר וּמְטַעִין אֶת יִשְׂרָאֵל, וְקִשָּׁה הַדְּבַר לְפָרוּשׁ מֵהֶם אַחַר שְׁנַתְגִּיירוּ (רמב"ם איסורי ביאה יג, יח)

גישה זו יוצרת את תנאי קבלת הגרים המחמירים המופיעים במסכת יבמות (מ"ז, ב'):

"גר שבא להתגייר, אומרים לו: מה ראית שבאת להתגייר? ומודיעים אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות... מ"ט? דאי פריש נפרוש"

אומרת הגמרא - התנאים החמורים בקבלת הגר הם כדי שהגרים שרצים לפרוש ולא להתגייר לא יתגיירו, כיוון שלעם ישראל אין רצון לקבל גרים ולקרב אותם. לעומת זאת, בירושלמי לא מוזכרות מימרות אלו ולו פעם אחת, אע"פ שר' חלבו מופיע פעמים רבות בתלמוד הירושלמי. (ר' חלבו היה אמורא בבלי שעלה לארץ ישראל).

בנוסף, מובאות בירושלמי כמה וכמה מימרות בשבחו של הגיור ובמעלתו. הגיור מובא כפעולה המבטאת קידוש ה': "גדול קידוש ה' מחילול ה'... הרבה גירים נתגיירו באותה שעה" (קידושין, פרק א' הלכה ד') גיור של גרים המתגיירים לשם טובתם האישית אומר התלמוד שצריך להתייחס אליהם בכבוד ולנסות לקרב אותם:

"המתגייר לשם אהבה וכן איש מפני אשה וכן אשה מפני איש וכן גירי שולחן מלכים וכן גירי אריות וכן גירי מרדכי ואסתר, אין מקבלין אותן. רב אמר: הלכה גרים הן ואין דוחין אותן כדרך שדוחין את הגרים תחילה, אבל מקבלין אותן וצריכין קירוב פנים שמא גיירו לשם" (קידושין פרק ד' הלכה א')

הגיור מובא כזכת גדולה היכולה להציל את האדם: "תני רבי שמעון בן

יוחי... אבותי שקרבו לך כל הגרים הללו על אחת כמה וכמה שתתן לי את נפשי" (סנהדרין פרק י' הלכה ב')

חלק מהגרים הם פרס לעם ישראל על עשיית רצון ה': "בשעה שישראל עושים רצונו של הקדוש ברוך הוא מחזור בכל העולם כולו ורואה אי זה צדיק באומות העולם ומביאו ומדבקו לישראל כגון יתרו ורחב" (ברכות פרק ב' הלכה ח').

לסיכום, נראה שיש מתח מאוד גדול בין שני התלמודים ביחס לגרים. בתלמוד הבבלי הגרים מובאים כגורם המעיק על ישראל ואף מעכב את גאולתם, ולכן יש להקשות על קבלתם. בתלמוד הירושלמי הגיור מוצג כזכות גדולה וכקידוש ה' גדול, ולכן יש לקרב גם את הגרים שלא לשם שמיים.

ננסה לראות מה יוצר את הפער התהומי בין התלמודים, ותוך כדי גם לענות על שאלתנו הראשונה - שורש המחלוקת בדן "גר מביא וקורא/אינו קורא"

חביבה ארץ ישראל שמכשרת גרים

נראה, שנקודת ההבדל בין הירושלמי לבבלי מובאת במסכת גרים (פרק ד' הלכה ג'), אחת מן המסכתות הקטנות:

"חביבה ארץ ישראל שמכשרת גרים"

היה בארץ ישראל ואמר גר אני - מקבלים אותו מיד.

ובחוצה לארץ - אין מקבלים אותו אלא אם כן היו עדיו עמו"

כדי להדגיש את מלוא עוצמתו של הדין המופיע בהלכה זו, עלינו לציין ראשית כלל בנוגע לקיבול גרים המובא בתלמוד הבבלי:

יבמות כד, ב:

ת"ד: אין מקבלין גרים לימות המשיח; כיוצא בו לא קבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה. א"ר אליעזר, מאי קרא? (ישעיהו נד) הן גור יגור אפס מאותי מי גר אתך עליך יפול, אבל אידך לא.

מסביר רש"י:

הן גור - הבא להתגייר יגור אפס מאותי בעוד שאין אני עמכם
יתגייר דהיינו בזמן הזה.

מי גר אתך עליך יפול - מי גר אתך בעניותך כאשר אמרת.

עליך יפול - לעוה"ב יפול ינוח כמו על פני כל אחיו נפל
(בראשית כה) יפול מצדך אלף (תהלים צא).

כלומר, דווקא בזמנים בהם רע לעם ישראל - מקבלים גרים, שכן מן
הסתם הם לא התגיירו בגלל איזו הנאה, ואילו בזמנים שבהם עם ישראל
מצליח - ישנו חשש גדול לכך שהגרים מנצלים את מצבם הטוב של העם,
ולכן לא מקבלים אותם מעיקר הדין. וכך פוסק הרמב"ם:

הלכות איסורי ביאה פרק י"ג הלכה ט"ו:

לפיכך לא קיבלו בית דין גרים, כל ימי דויד ושלמה - בימי
דויד, שמא מן הפחד חזרו, ובימי שלמה, שמא בשביל המלכות
והטובה הגדולה שהיו בה ישראל חזרו: שכל החוזר מן הגויים
בשביל דבר מהבלי העולם, אינו מגרי הצדק...

לאור כלל זה, הסברה נותנת שהדין הנשנה במסכת גרים אמור היה
להשנות הפוך - כשאדם בא להתגייר כשעם ישראל לא בארצו - מקבלים
אותו מיד, עקב מעמדו הנחות של עמ"י בין האומות, ואילו כשאדם בא
להתגייר בארץ ששייכת לעם ישראל, יש לחשוד בו שמא הוא חפץ בגיור
בגלל טובות הנאה מסוימות!

אנו רואים שכוחה של הכשרת הגרים של ארץ ישראל גדול כל כך עד
שהוא מפקיע את תוקפו של כלל זה. מעניין לשים לב לביטוי בו מסכת
גרים משתמשת - "מכשרת גרים". מהי אותה הכשרה?

לענ"ד, הכשרת הגרים משמעה - הפיכת הגירות, לא משנה על רקע מה
היא באה, לגירות צדק טהורה ומוחלטת. הפיכת הגר לבן ישראל לכל
דבר. בחור"ל אכן ישנם חששות כבדים לגבי הגר, חששות אמיתיים שאי
אפשר להתעלם מהם - השפעה שלילית של הגרים על עמ"י, התבוללות,

גירות אינטרסנטית, וכו'. אך כל זה לא קיים בארץ ישראל. ארץ ישראל יכולה להפוך כל אחד לגר צדק מלא ולישראל מן השורה, לא משנה מה הייתה הסיבה לגיורו. לכן אין צורך לבדוק את הגר שמתגייר בארץ ישראל, לעומת הבדיקות המקיפות שנערכות לגרים הבאים להתגייר בארצות ניכר. כך גם מובן הדין בירושלמי בקידושין המורה לקרב גרים ולהראות להם פנים גם אם אנו יודעים שהם גרי אריות וכדומה - כיוון שע"י הכשרתה של ארץ ישראל, אין לנו חשש שגרים אלו יהיו גרים שליליים, וכפי שמדגיש הירושלמי שם - "שמא גיירו לשם".

לפי זה ניתן להבין גם את מחלוקת גר מביא וקורא שהבאנו בהתחלה. ע"פ התלמוד הבבלי, תלמודה של הגלות, גם לאחר שאנחנו מקבלים את הגר - שייכותו לעם ישראל אינו מלאה, עצם הספק בנוגע לטהרת רצונו של הגר להצטרף לעם ישראל יוצרת פער מסוים, קטן ככל שיהיה, בין הגרים לעם ישראל. לכן, לא יכול לומר הגר בפה מלא שאבותיהם של ישראל הם אכן אבותיו באופן מלא, ושאת הארץ המובטחת הבטיחו לו כמו שהבטיחו להם.

ע"פ התלמוד הירושלמי, תלמודה של ארץ ישראל, התמונה שונה לגמרי. ברגע שקיבלנו אלינו את הגר בארץ ישראל, הוא מוכשר על ידי הארץ ונהפך משורשו לישראל לכל דבר בצורה מלאה ואמתית, ולכן יכול הוא לומר "אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו".

אם כן, הצלחנו להבין את סיבת החילוק בין הבבלי לירושלמי ובין ארץ ישראל לשאר ארצות. ברצוני להרחיב מעט לגבי יכולתה של ארץ ישראל להכשיר את הגויים ולהפוך אותם לישראל.

אתהפכא חשוכא לנהורא

על פי תורת החסידות, ישנם שני דרכים לגבור על היצר הרע בעולם - אתכפיא ואתהפכא. אתכפיא (כפייה) - היא כיבוש היצר. היצר הרע נשאר רע במלוא כחו, והאדם משתלט עליו ולא נותן לו לאחוז במציאות.

אתהפכא (היפוך) - היא הפיכת היצר הרע לטוב. האדם לוקח את כוחות הרע, ומשתמש בהם לעבודת ה'. האתהפכא מוגדרת כמדרגה עליונה יותר בעבודת ה'.

כך מגדיר זאת בעל התניא (תניא ליקוטי אמרים כ"ז):

ושני מיני נחת רוח לפניו יתברך למעלה:

אחד - מביטול הסטרא-אחרא לגמרי, ואתהפכא ממרירו למתקא ומחשוכא לנהורא...

והשנית - כד אתכפיא הסטרא-אחרא בעודה בתקפה וגבורתה...

לדעתי, ניתן לראות עיקרון זה גם בנוגע לגיור בארץ ומחוצה לה - בארץ ישראל המכשרת גרים, ישנה אתהפכא של טומאת הגוי לטהרת ישראל בצורה מלאה, וביטול של כל רע שהיה בגוי בעבר. לכן יכול לומר הגר שהוא מבני האבות, כיוון שהוא נהפך לגמרי לישראל ושום מציאות של גוי איננה קיימת בו. בחוץ לארץ לעמ"ז, ישנה אתכפיא של הטומאה והרע של הגוי לגיור שהוא חוהה. ייתכן שהצד "הגויי" שבו עודנו קיים, אך הוא כופה אותו ומשעבד אותו על ידי הגיור. ולכן הגוי לא יכול לומר שאבותיו הם אבותינו.

ידועה אמרתו של הרב צבי יהודה זצ"ל לגבי יכולת האתהפכא של ארץ ישראל - ייחודה של ארץ ישראל, הוא אומר, היא בכך שהיא ארץ "זבת חלב ודבש". חלב ודבש הם מאכלים שמצד הדין היו אמורים להיות טמאים שכן לגבי חלב אמרה הגמרא "דם נעכר ונעשה חלב" (בכורות ו' ב') - ולכן החלב היה אמור להיות אסור באכילה כמו כל דם אחר, ולגבי דבש ישנו את הכלל "שהיוצא מן הטמא טמא" (בכורות ה' ב') - ולכן היה אמור להיות הדבש היוצא מן הדבורה המשוקצת - טמא. כוחה של ארץ ישראל הוא בכך שהיא מהפכת את הטמא לטהור. ברכתה מתבטאת דווקא בדברים שהיו אמורים להיות טמאים והם טהורים.

כך ניתן לומר גם לגבי הגר - חביבותה של הארץ היא דווקא בהכשרתה את הגרים, בהפיכת הגוי לישראל, ובשינוי הטמא לטהור.

אין אני הקטן בא להביע דעה של ממש בסוגית הגיור הבערת בימינו, בה רק גדולי דורנו יכולים להכריע. אך אין לי צל של ספק שכיום, יותר מאי פעם, נדרשים אנו לחשוף את מלוא עוצמתה של תכונה זו של ארץ ישראל. עלינו להבין ולפעול לאור ההבנה, כי ביכולתה של ארץ ישראל להפך את הרע לטוב, את הרחוק לקרוב, את הגס למבורר, ואת המשוקץ

לקדוש. וכמאמר הרב (אגרות הראי"ה א', של"ב):

עכ"פ הנני על משמרתי אעמודה, לקרב ולא לרחק, ולקרב אפילו את המרוחקים בזרוע. וזאת תהי' כל מגמת תפלת כשרי ישראל, לקשר את כל נשמות עם ד' למקור החיים ולגלות את אור הקדושה הטמון בהם. ואין ערוך ושיעור לשמחת עולמים וחדות ד' הבאה מאתהפכא חשוכא לנהורא, וזאת היא עיקר התורה שנאמרת בהיכל משיח.

